

INCZE JÁNOS-DÉS

LELÁTÁS HAT ÉVTIZED TETEJÉRŐL

Hadd el, Janikám, a nehézséges nyavalyába azt az egész festészetet! Tán nem ettél nadragulyát, hogy egy ilyen link mesterséget válassz magadnak!? — hisz ebből senki nem tud megélni! Én itt vénültem meg Bányán, és úgy ismerem itt ezt az egész éhenkórász festő társaságot, mint a kezem fejit... Ha kell, sorjába szedem, nézd meg őket: Itt van ez a Thorma! Ez jó festő, Janikám! Híres ember! — még sincsen semmije! Felélte az apai örökségit, elűszott az is, ami az anyjáról maradt rá — most meg úgy él, mint a levél a vízen, hol kettőér túró, eggyér kenyér, hol kettőér kenyér, eggyér túró... Jó festő Nagy Oszkár is — az a cigány kinézésű, festékes nadrágos. Az az egy a vasárnapija, hétköznapija... Házról házra jár a képeivel, mint egy házaló hándlé! Ott ácsorog a Berger cukrázdája előtt, vagy a kávéházak körül ténferog, lesi, hogy valaki fizessen neki, mer a tütüt — azt szereti nagyon! Egy darabig itt-ott adtak neki „majd kifizetem“ fejébe, de „már elfelejtettem“ lett belőle, így kikopott mindenünnen. Kovács, az a kisvendéglős, az ő elriasztása végett írta ki a söntésbe: A hitel gonddal jár, ha nincs pénzed, ne igyál...!

Ott van Jándi! Tudod, az a kis hőrcsög, olyan tróger-féle... Ez egész nyáron dinnyét ebédél... hogy télen mivel él, azt csak ú tudja. Az a kelekótya Flórián... Csak az az egy szál inge van, az a kozák nyakú, ami soha le nem szakad rulla... Kifényesedett a kosztul. Úgy sétál benne, mint a varjú a porondon... Kedden meg pénteken, mikor vásár van, kimegy a piacra, sorba végigkóstol téfelt, túró, sajtot, szilvát, körtét: mindent! Jóllakik, mire a végére ér. A kofánék má ismerik, mint a rossz pénz — egyik-másik hagyja is: hadd lakjon jól csóró feje...

Sztelek Róbert, Lisztai meg egy csomó, nem is olyan jó festő társa: egy sóher, kókus társaság az egész!

Egy néhányan szerencsésebbek: nagyon jó festő vót itt — te nem ismerhetted — Ferenczy Károly, igen, de ennek az apjától vót mit aprítani a tébe! Ez elment Pestre tanárnak. Jó Krizsán is, tudod, az a görbe, tekenő-hátú... olyan úriember kinézésű. Annak gazdag a felesége: Csíkos Anti, szép háza van a Veresvizen, ott az asszony is festő. Ziffer, az a sánta, siket. Nagyon szépen fest! Van egy kis háza, ott, jobbra, ahogy letérsz a Zazar hídjáról, a kórház mellett. Az egyik szobáját kiadja bérbé, de doktorok meg ügyvédek is vásárolnak tőle. Égly Sári, épp a tennap láttam, hosszú sárga szoknyába, nagy karimájú kalapba; neki az ura is fest: valami Kelner vagy Gelner, vagy hogy a szentbe is híjják... de abbul élnek, hogy egy kis korcsmát tartanak, meg disznót hizlalnak. A Nagypénzverő utcában is lakik egy fiatalabb-rendű festő, készül Párizsba, a feleségének kalapszalonia van, ez a kis fix krajcár... Mikola: ez adja a nagyurat: egy ganéba mártott piszkafával sem érnél fel az orráig, ez vadászkutyákat tenyész, és itt kereskedik velük — nemcsak egyszer volt Budán kutyavásár, van Bányán is! Kicsit savanykás úr Börtsök Samu, ez mind csak havas szénaboglyákat fest, jó nagy kékekkel, ha bemész a cukrázdába, láthatsz te is vagy kettőt-hármat... Ő is csak éppen, hogy megvan...

Na, és így a többi is! Akarsz még belőlük? Ezek osztán nyomorúságukba egymást marják úton-útfélen! Kigyót-békát egymásra kiabálnak, ha egy bálon vagy itt-ott kisorsolnak valamelyiktől egy-egy képet, s az így egy kis pénzhez jut... Mint egy cigánybanda! Hagyd az istenlovába őket, kisfiam! Válassz valami okosabb mesterséget, ne ezt a kódušbotot! A te apád amúgy is szegényember, a hátod megett még hat kisebb testvéred is ott hemzseg, úgysem tud téged segíteni!!

Részletek egy készülő könyvből.

Ez a jótanítás nekem szólt, a húszas évek derekán, Nagybányán, a Fazekas utca 6. szám alatt, egy tőpörödött kis bányászházban — kedves jó Lujza nénem keresetlen szavú fejtágítás —, afféle pályaválasztási jótanácsok... Az akkori Nagybányát senki sem ismerte jobban, mint ő, mondhatnám azt is: így lát a nép... A szavahihetőségéhez, sőt illetékességéhez kétség nem fér, amit mond, az igaz! hiszen még a vak is látja, hogy festészetből csak nyomorogni lehet! Azt nem akarom, hogy apám vagy majd a feleségem tartson el, mint „egy vakot“, de viszont festés nélkül nem tudom elképzelni az életemet, tehát ennek a számára kell a lehetőséget megteremteni. A saját lábán való járás minden Inczének szívügye: Apám gyakran emlegeti, hogy tizenhét éves korában ő már a saját keresetéből élt. Nagyapám is maga gazdája volt ebben a korában, én meg ni! serked a bajuszom, és még sehol sem vagyok! Valamit kell kezdeni, de mit? Hová? Merre? „Felső“ diák lehetnék, mert a négy gimnázium utáni kísértséget jól letettem, de apám nem tudja értem Szatmáron a kosztot, szállást fizetni — tandíjra eddig sem kellett költenie, mert az általános osztályzatom alapján mentességem volt. Próbálkoztam a kertészséggel — az inasságom kudarcra végződött. A boltosság? Itt minden napom borzalom — ez már tovább így nem is mehet... Ráadásul, Apám nem győzi tudtomra adni: Én nem tudom, fiam, kire hasonlítasz? Minden pereputtyod kitűnő kezefogású szakember, neked meg két balkezed van, édes fiam, két balkezed! Mi is lesz így belőled??

*Az a kis fiú jár el hozzám
Mostanában, nevetve, holtan,
Aki voltam...*

(Ady)

Az Incze család a Székelyföld valamelyik református vidékéről került Nagybányára. Keresztlevelekből több mint száz év óta nyomon lehet követni az útját. Szépapám: Incze Sámuel negyvennyolcban itt lakott, a fia, János — az én dédapám —, a háborúkból hazatért honvéd — ahogy tréfásan emlegették a családunkban —, Bányán „kezdett játszani a tűzzel, s összehabarodott egy ottani szűzzel“, és 1857-ben született az első gyermekük, ez is János, az én nagyapám. Ő kádármesterséget tanult, és a vándorévei után Bányán házasodott össze nagyanyámmal.

Mínthogy a kádárság Bányán nem volt „cikk“, borvidékre költözött: Szinéváraljára. Itt lett önálló mester. Az iparág jól ment, csakhamar kis telkes házat vettek, négy gyermekük született,

közülük az egyetlen fiú, az én apám: Sándor. Ő is kádárságot tanult, s mikor megnősült, és én születtem — 1909-ben —, segéd volt a nagyapám műhelyében. Pár évig még nagyapámék házában laktunk.

Erdekes ember volt ez az én nagyapám: középtermetű, hajlotthátú, lúdtalpas, kis fényes, eleven, fekete szemek, lecsorgó, fekete bajusz, az alsó ajaka alatt kis pamacs-szakáll. Jobb arca közepén borsónyi, fekete anyajegy, ezt Margitka húgom előrkölte tőle. Nagy dohányos: legtöbbször szivart szítt — cigarelluszt, vastag Britannikát, Havannát, s ha utcára ment, a szivarját egy csaknem sétapálca hosszúságú szipkába tette, s ügyesen szipáskolt belőle... Ha tette, engem mindig magával vitt az útjaira, ilyenkor bal kezével engem vezetett kézenfogva, jobbával — úgy övmagasságban — e füstölő szerszámját tartotta. Beszélgetés közben, ha órá került a sor, a pipa csutoráját egy kicsit kivette a szájából, válaszolt, aztán újra bekapta, s míg a másik beszélt, aprókat szippantott... A pipa szárával sokszor mutogatott, gesztikulált, vagy nekem emlegette, hogy aki nem fogad szót, az kikap vele... Erre ugyan sosem került sor, semmi pénzért nem bántott volna, sőt ha a család nőtagjainál bajba keveredtem, védelmébe vett, vagy hogy én ne értem, németül kérte a pironatóimat, hogy eresszenek el bántódás nélkül.

Ünnepek alkalmával nagyapám szeretett tisztességesen felöltözni — fekete tükörposztó ruha, nyakkendő, hófehér keménygallér és mandsetta, karimás, puha talján kalap, sétapálca... Szivar meg egy remek, sokágú penecilus mindig a zsebében volt, ennek egy picit pengéjével evés után nagy meglepéssel a fogait piszkálta. Ettől a bicskától egy kis ideig féltem is, mert sokszor így becézett nagyapám: Egymem a bögyörödét! — s hívott magához, hogy vágja le vele... Mulatott, mikor látta, hogy összekucorodom, és a bögyörödmet a kezemmel oltalmazom. Erre, nehogy megijedjek, a bicska pengéit szemem láttára, egyenként bekattintotta, zsebre tette, a térédre ültetett, s „Gyí Bányára, Besztercére!“ lovagoltatott. Nagyanyám — vidult ugyan a tréfán —, látva, hogy mégis félek, biztatott: ne hagyj magad, kisfiam! Ilyenkor szájalni kell! S kitanított, mit mondjak. Legközelebb, mikor nagyapám megint hívott, gyere, vágjam le, peckesen elébe álltam, s odakentem a szót: Vágja mindenki a saját bögyörőjét, ha kell neki! Nagyapám ragyogott a boldogságtól, ölebe kapott, én meg dulakodtam vele, kalimpáltam: Szúr a szakállad, büdös szivar-szagú a bajuszod!

A telek-végi nagykertben egy jókora nagy tó volt, tavasszal bő vízzel. Béka-kurtytolás idején, bizonyos esteiken nagyapám meggyújtotta a foncát — ez egy csaknem ókori formájú, láncos-horgos bányászmeccses —, engem felöltöztetett: megyünk békászni! Én tartottam a foncát, a békák gyülekeztek a fénye köré, ő meg fogdosta ki őket, s a hátsó combjukat ügyesen lenyisszantotta róluk... Csettintett a nyelvvel: be finom békacombot eszünk mi!

Nagyanyám rendkívül jól tudott és szeretett főzni, és szinte rigolyája volt a tisztaság... A lakás, kamra, polcok, edények... Ég őrizzen, hogy az edényeit békával elrondítsa, de a férje teljesíthető kívánságait is igyekezett kielégíteni. Békahús-sütésre külön egy szpurkát lábost tartott — éppen olyan tisztát, mint a többi edénye. E szpurkát lábosban készült el egy másik „tréfli“ étel is: Nagyapám ügyesen és szívesen herélt kandisznókat, a műtét után kikerült és immár fölslegessé vált testrészek fejében. „Golyó, be jó!“ — mondogatta vidáman... E golyókat hagymás zsírban kellett megsütni, három-négy tojást rájuk ütni, törött borsot, sót, paprikát, bőven. Ez a disznóság ha elkészült, nagyanyám a lábost egy külön konyhaken-dővel fogta meg, magától jó távol tartva, elfordított fejjel, utálkozva vitte a férje elé, aki a bicskáját már készenlétben tartva, a nagy élvezetbe illő mosolygással vette maga elé... Aztán égre-földre dicsérte, bizonygatta, hogy nemcsak a derelye a kádárok ereje, — hálálkodott a gazdasszonynak, majd az egész tisztátalanságot borral jól leöblögette. Nagyanyám a főzés után a spart kitakarította, az edényeket, az „eszécjgot“ hamulágban kifőzte, és tán meg is gyónt utána...

Nagyapámnak szép kis szőlője volt a Közpatokban, jól értette és szerette a szőlőművelést. Engem is gyakran magával vitt, és külön jutalom járt, amikor még négy-ötéves létemre meg tudtam mutatni: ez bakator szőlő, ez sasza, ez csabagyöngye. Sokszor felvitt a tetőre is, gyönyörű lelátás! Előttünk óriási síkság: az Alföld kezdete Aranyosmedgyes, Szatmár felé, a hátunk mögött egyre magasabb hegyek, rajtuk szőlők, erdők, Nagybánya felé. Nagyon szerettem már kicsi koromban a hegytetőkről lenézni: mennyi mindent lehet innen egyszerre meglátni a világból! Különösen lombhullás után vagy a tavaszi kizöldülés előtt! Milyen kicsik az emberek, tehenek, házak, boglyák, pajták, vékony vonal az út, a patak. A lábunk alatt az aljban éppen a Kölcsény Gabiékel telke, egy asszony jön ki a házból, fejszével cöveket ver a földbe, hogy a kecskékét

hozzá kösse. Vajon mért van az, hogy a fejsze koppanását olyan későn hallom meg? Akkor, amikor a néni keze a fejszét már a következő ütésre is fel-emelte?

Incze nagyanyám kedves, lelkes te-remtész volt, az egész család biztoskezü, bölcs kormányzója, vélekedéseiben jószemű, tetteiben talpraesett. Nagyszerűen tudott az emberekkel bántani, éles észszel vitakozott. Üzletkötés, vásárlás az ő „reszortja“ volt, nagyapámat ilyesmire kicsit lágy embernek tartotta. Ő volt a drága kotló, a melengetésre, oltalmazásra mindig kész szárnyakkal. Nagyon szerette a gyermekeit, apámat mindig Sándorkámnak hívta, az én fejemet hány-szor vette a két tenyere közé, a hosszú körhajamat boldogan simogatta: egység azt a buksi fejedet! Nagymama otthon is mindig szép, rendes ruhában járt, megszólt a rendetlen, buglyos fejű vagy flancoló asszonyokat, nagyon elítélte a cigarettázó nőket, bár megbocsátotta, csak aki a száját pirosította, vagy a körmeit befestette, annak nem volt kegyelem: ilyesmit csak a vendéglőből való bárcás szobacicák vagy a színész-nők tesznek...

Incze nagyanyámnak két asszonytest-vére lakott Nagybányán, gyakran és kölcsönösen felkeresték egymást, sokszor engem is magukkal vittek, így egész kicsi koromtól fogva otthonos voltam a városban. Engem mind a ketten nagyon szerettek, én a kisebbikhez: Lujza né-némhez vonzódtam különösen. Hajlott hátú, száraz, foghíjas asszony volt, az arcát a gond nagyon hamar összefir-kálta: egyetlen év alatt három gyerme-két ölte meg a diftéria — az a kurva tiftirisz! mondogatta —; a férje, Pali bácsi elesett még az első világháború legelején. Szomorú sorsú hadiözvegy volt szegény. Különösképpen eltűnt minden testi csúnyasága, ha beszélni kezdett. Nagyszerűen értett a gyerekek nyelvén: pár szava után még a legva-dabbakkal is kész volt a barátság. Kicsit komótos hanghordozással, eredeti kifejezésekkel, fordulatos gondolat-össz-szefűzésekkel, nagyon színesen beszélt. Szeretett csúfakat is mondani — nagy-szerűen állott neki! Pár szóval ki-tűnő portrét mondott arról, akit meg-nézett. A sütővassal örökké a tükör előtt biggyeszkedő szomszédasszonya peckesen vonul el előttünk: Mint egy kényes kanca a huszár alatt... Nagy, behemót, kövér férjével karontogva negyedrés-z annyi kis begyes feleség megy: Egy béka sem hőtt meg, ha nagy kú alá feküdt, lásd, ezt se nyomja agyon! Nagy, szappanba való, kövér asszony hóna alatt kis szopornyikás férj lépeget ke-

Incze János-Dés: Hászor

szegen: Biza, nagy stráfszekér ez egy ilyen csepp kis lú után...! Mikor egyszer — már felnőtt koromban — mondtam neki: Lujza néném festő kellett volna legyen! — Inkább szobrász! — mondotta, tán ilyesmi van is bennem! És elbeszélte, hogy az ő apja, nagyapja és bátyja igen jóhírű műasztalos, fafaragász, oltárszobrász volt, Bereg és Ugocsa megyében, Kassa környékén, fent, Sziléziában sok templom díszes berendezését ők készítették. A rajzolás, festési bolondéria lehet, tőlük szállott át beléd is, Janikám!

Édesanyám négy nagynénje révén négy nagyanyám volt — mind gyermektelenek, s a bennük felhalmozódott szeretet reám és a testvéreimre „áradt“ ki. Ha szabad rangsorolást felállítani négyük között, az utókor is jóvá kell hagyja, hogy Póli mama az első, ő, Sótér Endréné, nyug. postatiszt özvegye... Nem ő volt a legidősebb, de színvonal szempontjából igaza is volt, s méltán nevezte magát a család nesztorának. Sokat járt Pesten, múzeumokat, színházakat látogatott, Déryné, Blaha Lujza, Küry Klára, Fedák Sári, meg még sok más színésznőről sokszor beszélt nekem. Többszobás lakása tiszta, mint a pohár, sok könyv, újság, a falakon képreprodukciók! Egy falióra nyugodt ketyegése, néha kávé, töltöttkáposzta, majorannás kolbász illata fokozta a szobácskaja csöndjét. Alkonyat táján szeretett el-elüldögni, örült, ha ilyenkor meglátogatta valaki.

Jött is, és késő esti lámpagyújtásig beült hozzá Delinke néni — egyik la-

kója, egy gazdag örmény rőföskereskedő felesége. Ömlöttek belőle a hírek, amiket a boltajtóban álldogálása közben szedett fel: a plébános egy újabb „unokahúgát“ hozta el, de továbbra is a Csonka kisasszonyok szoknyáján ül, ahol évek óta „természetbeni“ ellátása van, sokszor házhoz szállítva a plébániára — hol a mama, hol valamelyik lánya —, ugye, mindegyiket kell szeretni... meg persze, azokat is, akiket otthon szokott gyóntatni...

A patikusné — most szökére festette a haját, sose fogy ki az udvarlókából, egész nap ott ült ma is Dönczy Sanyi, a falu bikája... A patikusnét én is ismertem: mázsás dromedár, nagy puha, ikszes combok, kövér kurta ujjai közt mindig cigaretta, káposztalevesbe való húsos fülei lelógtak a függők súlyától, és mikor lustán megindult, két hatalmas tomporán ideges, ijedt táncot jártak a pongyolájára festett tarka virágok...

Tegnap a patikán mulatott az egész város: meszelték a ház frontját, leszedték ajtókat, ablakokat, cégtáblát. Valamelyik festő tréfából a cégtábla feliratán — „Gyógyszertár a Megváltóhoz“ — a gyógyszertár E betűjét nagy, fehér A betűre mázolta át, a napszámosok nem nézték meg, és este így tették vissza a helyére. Másnap reggel hetivásár... Ma bejött hozzám az üzletbe a fogászné, kijelentette, hogy ő egész életében csak kettőt szeretett: civilt meg katonát... A szegyetelen!

Pólimama mulatott ezeken, de sosem adta tovább, nem is volt kinek. Az ilyen esti tereferék nagy műsorszámá Bilkay

úr volt, olyan ötven év körüli suszter, néném másik lakója, hátul az udvarban, a fodrász Figaro meg a politikus csizmadia keveréke. Kedd és péntek alkonyatkor csaknem rendszeresen bejött, ilyenkor úgy ültünk le a beszédjén mulatni, mint ma a meccs szurkolói a szomszédék tévéje köré. Politikával kezdődött: tudom én kérem, egész pozóví! (pozítive) hogy Angliában most is büzlik valami! De az igazi kiskutyá Amerikában van eltemetve! Mondtam én má akkor, hogy Vilmos császár elszórta a kalapács nyelít... Az antánthatalmak most is nagy nyomást gyakoroltak a királynéra — a politika, kérem, ilyesmitket is produkál, de azt tudom, hogy mindemből le kell vonjuk az összes konzokvenciákat... Mászor rátért egy-egy — már sokszor hallott — harcéri esetére, aminek a hőse, persze, ő maga volt. Á, semmi ez! legyintett szerényen, mikor néném dicsérte vagy csodálta a vitézségét —, nem olyan nagy vérszarás ez az egész, kedves Házinéni, kezicsókolom! Nincs ebbe semmi nagy differencia... Hétköznapi dolgokat szeretett újságírói frázisokkal előadni: a tennapi lap hasábjain... Nagy tevékenységet fejtett ki annak érdekében... A csapat győzelmet aratott Zsibón... Úrias kifejezésekkel beszélt: Most nem reflektálok rá! — ha valami nem kellett neki: — egy szomszédja meg annyi bolondot csinál, hogy száz okos se tudja asszimilálni... s az én gyerekkoromban már gyakran emlegetett női emancipációt vancipációjának nevezte.

De nénémnél az én számomra ezeknél sokkal fontosabb dolgok is voltak: egyik fiókjában sok képreprodukció, köztük zínésesek is! Munkácsy, Feszthy, Mednyánszky, Rubens, Rembrandt, Botticelli! Voltak keretben is, ezeket időnként cserélgette a falakon: hűsvét táján Munkácsy *Golgothája*, télen egy színes *Disznóölés*: kékes hajnal, az ablakokból kisárgállik a lámpavilág, gémeskút előtt egy megperzselt disznót vág fel a gazda, körülötte a ház népe. Néném erről nekem igazi képtárgyalást tartott: figyeljem meg, milyen jól talál a kék színek közt a sárga ablak, milyen tökéletesen van megrajzolva a gazda, ahogy lehajlik, jobb kezében a bárdot éppen ütésre emeli, a gyerekek bámészkodó arca vagy a legény mozdulata, amint vizet hűz a kútból; a kútágas villáján nagy a hó, de milyen jól ábrázolja a festő! a kút ostorán már nincs, mert a sok vízhűzés közben mind lehullott róla... Az egész kép oly tökéletes! És végig mutogatott rajta a csontos ujjával.

Legnagyobb szenzáció a számomra egy képeskönyv volt: a pesti Múcsarnok 1902. évi Nemzetközi Kiállításának kata-

lógusa. Ott vette néném a kiállításon, már jó régen. A könyv kedvencem lett, s mikor kértem, hogy nézegethessem, Póli néném asztalhoz ültetett, megmutattam, hogy tiszta a kezem, megígértem, hogy szépen lapozok benne, és az ujjaimat nem nyálazom. A sok kép, szobor magától beszélt, de a feliratok sok gondot okoztak. Tele voltam kérdésekkel, amikre néném örömmel és a személyes élményeinek elvességével válaszolt. Miért van sok festőnek három-négy neve? Magyar-Mannheimer Gusztáv, Iványi Grünwald Béla, Van Der Stappen Charles... Ezek — afféle művésznevek, de van sok hőbortikus is köztük... Beck, Bruck, Böcklin... mért írják ck-val? Ezeket úgy kell olvasni, mintha mi két k-val írnök: Bekk, Brukk vagy bükk-makk, kakukk... Hát akkor a német így írja: bück-mack, kakuck? Mért van a Böcklin és a Munkácsy neve elé kereszt téve? Mért már meghaltak, s a képeiket mások hozták el a kiállításra! Neográdi, Csók István, Vaszary, ezek igazi nevek? Hívhatnak így valakit: Csók bácsi? A Vaszart nem mertem kimondani, azt hittem, csűf beszéd, azt az embert csűfolták így, aki fősvénységében még a saját ganéját, is megenné... — Persze, hogy igazi nevek, a Vaszary képét: *Részes aratók* — lásd, rá is írtam akkor ceruzával: megvásárolta Ófelsége! Ki az az ófelsége? A király, Ferenc Jóska! Böcklin Arnold: *Kentaur a kovácsműhelyben*... nézem a képet: tarka ló, de a nyakától szakállas ősz ember. Mi az a kentaur? Ilyen csak a mesében van, s a festő ezt csak kitalálta, hogy bement egy falusi kovács műhelyébe az egyik lábára patkót veretni. Poll Hugó: *Ingyen kenyér*. Ehhez is magyarázat kellett: nagyvárosokban sok olyan ember akad, akinek nincs munkája, keresete, s azért állanak itt sorba az ajtó előtt olyan szomorúan, hogy adjanak kenyeret nekik...

Póli néném kiváltképpen megnőtt a szememben, mikor mondta, hogy Iványi Grünwaldot sokszor látta festeni Bányán, Ferenczy Károlyt meg a feleségét jól ismerte, és van Bányán még egy nagyon jó festő: Thorma János, de ez nincs meg e könyvben, mert nem küldött képet erre a kiállításra. Még sokat beszélt egy Hány Gyula nevű festőről, akinek több mint hatvan, Itáliában festett képe volt egy teremben, a könyvben lapozgatva rá is bukkantam: *Laguna, Lido, Zattera, Colosseo*... Ezt azt oldalt számtalanszor átolvastam, könyv nélkül is megtanultam volna, de hát hogy kell ezeket kiolvasni: *Legnano, Chiesa, Ognisanti, Chioggia*, és mit jelenthetnek ezek? — még kisiskolás voltam...

Ezek olvasgatása közben furcsa vágy fogott el, hogy Itáliát egyszer én is meg-lássam. Amint cseperedtem, s a rajzo-lásba egyre jobban belemerültem, Póli néném ezt a könyvet nekem adta, együtt volt velem a serdülő- és ifjúkorom min-den hányódásában, Pitești-ben két évet együtt katonáskodott velem. Mikor az-tán Déstre kerültem, új keményfedélbe kötöttem, máig őrzöm mint legelső fes-tői olvasmányomat, nagy élményemet.

De nénémnél még más sok jó olvasni-való is volt. Ezekből tudtam meg, hogy az én születési évemben milyen nagy esemény történt: Blériot, a francia mér-nők magakészítette repülőgépén Calais és Dover közt átrepülte a La Manche-csatornát, s most már az óceán átrepülé-se lett a világ érdeklődésének fő kérdése.

Sok mindent olvastam a világháború eseményeiről is — a meyerlingi tragé-dia, a sarajevói merénylet, rengeteg egyéb, amit a családunk háborúban lé-vő tagjai és a mi itthoni nyomorúsá-gunk alapján a saját bőrömön is érez-tem. Olvastam a Titanic híres óceán-járó gyorshajó világraszóló katasztró-fájáról, aztán Alcock kapitány gépéről, amivel elsőnek repülte át az Atlanti-óceánt, New-Foundlandtől Írországba, meg Pasteurról, akinek én is köszönhe-tem, hogy élek, mert 918-ban meghara-pott egy veszettmacska, és a pesti Pas-teur Intézetben gyógyítottak ki. Onnan hazaérkezésemkor ért az élet első nagy bánata: a távollétem alatt meghalt In-cze nagyanyám, már csak a sirját lát-hattam.

Legtöbb gyakorlati hasznát a grama-fon technikai fejlődésének köszönhettem. Póli nénémnek sok jó lemeze volt, a gramafonja nem a régi óriás tölcseres, hanem a javított, kis hangszórós készülék. Itt tanultam meg, mi a monológ, a duett, kuplé, polka, csárdás. Már kicsi koromban jó zenehallásom, ritmusérz-ke-m, gyorsan fotografáló agyam volt, s a lemezeket párszori hallás után meg-tanultam vagy leénekeltem. Később a két kis húgom: Erzsike és Margitka is hozzám cseperedett: „társulat” lettünk. A környezetemben hamar felfedezték „képességeimet”, és éveken át mint ele-ven zenegép, ingyen vígszínház és fel-vidítő tényező szerepeltem.

A gyermekkorom táján történhetett a polgári házasság bevezetése, mert sok népszerű dalocska — slágerszerűség — énekelt róla:

*A házasság mai napság Nem parádé,
nem is rabság, Rövid az egész:
Egynek sem kell meggyónnia, Nem kell
hozzá litánia,*

*Csak annyi, hogy szeretsz-e még,
galambom!*

Gyermekkoromban népszerű közgúnyo-lódás tárgya volt a finánc, más nevén: pénzügyőr; furcsa kis görbe kardjuk, sö-tét egyenruhájuk volt. A vállukon lévő csillagokról lehetett megismerni a rang-jukat: főszemlész, másodszemlész, s a kigúnyolásukra Molnár Ferenc szellemes szatírárt írt, ilyen kezdettel: Tisztességes Lajos másodszaglász volt az Állami Ben-zinbűz Megállapító Hivatalban... Róluk énekelt Király Ernő is, a Vígszínház mű-vésze:

*Nagy úr lesz a finánc Majd! — a jövő
nyáron...
Lovat adnak alá, Hogy gyalog ne
járjon,
De mivel hogy nincsen Elég ló
készlelben:
Adnak alá lovat, De csak részletekben!
Rőf-rőf-rőf Rőf-rőf-rőf: Apró
részletekben...*

A dalocska többi strófáján néhol úgy érzett, mintha az énekes a finánc F-jét P-vel cserélgette volna ki...

En, a kisiskolás, persze, nem tudtam, hogy mi a lónak az apró részlete, sem azt, hogy mi a polgári házasság, így hát mindig csodálkoztam az „előadá-som” után kibőffenő hahotán, ami kü-lönösen akkor volt még nagyobb, amikor olyan valaki is volt jelen, aki még ezt tőlem soha nem hallotta. Énekeld el még egyszer Janikám! Még egyszer! — un-szoltak. Nagy műsorszámom volt a Hét! Hét! Minden darab hét! A derűtlenség már mindjárt a dal elején kezdődött, a ka-szakó dicséretével: Ha jó kendnek a kaszája, Markot szed a jány utána... folytatódott a pirosítóval: Kinek rücskös a pofája, Rakjon pirosítót rája! És szé-les, a padlásig érő hahotázással ért a te-tőre:

*Jaj, de csinos, jaj be jó Ez a selyem
bugyigó!
Bugyog elől, bugyog hátul, bugyog
minden ódalátul,
Hét, hét, darabja csak hét!*

Valószínűleg a Göre Gábor, meg Dur-bints sógor környékéről való volt egy másik, kedves csipkelődés is: Plébános úr azt mondta, Ne járjak a tilosba! — Neki is a szája jár (hisz) Minden éjjel mással hál! De voltak érzelmes dalok is: Meg van írva a Sors könyvébe min-den, meg Néha-néha visszajönnek a ta-vaszi álmok...